

AFET VE KRİZLER ÇAĞINDA ÇOCUK OLMAK:

ERKEN ÇOCUKLUK
HİZMETLERİNE
ÇOK PAYDAŞLI BİR
YAKLAŞIM

// 20 Nisan 2024

AFET VE KRİZLER ÇAĞINDA ÇOCUK OLMAK ÇALIŞTAYI RAPORU

Son yıllarda tüm dünya pandemi, iklim değişiklikleri, ekonomik zorluklar, depremler, savaşlar gibi zorlu süreçlerden geçiyor. Uzmanlar, içinde yaşadığımız bu dönemi artık **“çoklu krizler çağı”** olarak isimlendiriyor; bu adlandırma, afet ve krizlerin birbirini nasıl tetikleyebildiğini, bu süreçlere maruz kalan insanlar üzerinde nasıl etkiler yarattığını daha iyi anlamamız gerektiğini vurguluyor.

Ülkemizde **6 Şubat 2023** tarihinde hepimizi derinden etkileyen büyük depremler yaşandı. Merkez üsleri Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesi ve Hatay olan bu depremlerin Gaziantep, Malatya, Diyarbakır, Kilis, Şanlıurfa, Adıyaman, Osmaniye,

Adana ve Elazığ dâhil olmak üzere **11 ildeⁱ yaklaşık 14 milyon insanı etkilediğiⁱⁱ** biliniyor. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF) depremin ilk haftasında açıklamış olduğu raporda, **deprem bölgesinde 4,6 milyon çocuğun yaşadığı** belirtiliyor.ⁱⁱⁱ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı'nın 2024 yılının Mart ayında yayımladığı Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu'nda da **4,8 milyon çocuğun depremten etkilenen 11 ilde yaşadığı** ve bu sayının **Türkiye genelindeki çocuk sayısının yüzde 21,3'üne tekabül ettiği** doğrulanıyor.^{iv}

Bu gibi afet ve kriz durumlarında çocukların en kırılgan gruplardan biri olduğu kabul ediliyor. Uzmanlar, çocukların bu durumlara yetişkinler gibi tepki vermediklerini, **acil durumlarda özel bir ilgi ve desteğe ihtiyaç duyduklarını**, bir afet ya da kriz durumunun ardından uzun vadeli **gelişimsel, fiziksel ve/veya psikolojik gerilemeler** gösterme risklerinin çok yüksek olduğunu ifade ediyor.^v Deprem ve doğal afetler, **temel güven ve emniyet hislerini** derinden sarstığı; eve, okula, sağlık merkezlerine, temiz suya ve diğer temel ihtiyaçlara erişimi engellediği için çocuklar üzerinde **derin psikolojik etkiler** bırakabiliyor.^{vi} En önemlisi de **gelişimin temellerinin erken yaşlarda, özellikle de ilk 6 yılda atıldığı**, bu dönemin ilerleyen yıllardaki hayatı doğrudan ve çok önemli bir biçimde etkilediği ve sağlıklı bir

Çocuğun temel gelişim alanlarının desteklenmesi, bu gelişim alanlarının korunabileceği güvenli ortamlar sağlanması ve böylece iyi olma hallerinin korunması afet ve kriz durumlarındaki en önemli konulardandır.

gelişim için çocuğun **güvenli ve sevgi dolu bir çevreye, gelişim dönemine uygun uyarılar ve deneyimler sağlayacak programlara, mekânlara ve merkezlere** ihtiyacı olduğu biliniyor.^{vii} Ayrıca uzmanlar, afet ve kriz durumlarında yaşanan stres tepkisinin **destekleyici bir çevre** içinde hafifleyebileceğini; çocukların uygun ve yeterli desteği alamadığı durumlardaysa bu olumsuzlukların **“toksik stres”** denen olumsuz bir duruma neden olacağını ve bu düzeyde bir stresin de **hem beyin gelişimini hem de vücudun diğer sistemlerini olumsuz etkileyeceğini** vurguluyor.^{ix} Dolayısıyla çocuğun temel gelişim alanlarının desteklenmesi, bu gelişim alanlarının korunabileceği güvenli ortamlar sağlanması ve böylece iyi olma hallerinin korunması **afet ve kriz durumlarındaki en önemli konular** olarak ortaya çıkıyor.

Öte yandan, dünyanın her yerinde **giderek daha fazla sayıda çocuğun çeşitli krizler, acil durumlar ve afetlerden etkilendiğinin** ve erken çocukluk gelişiminin beşeri sermayenin gelişmesi için de çok önemli olduğunun bilinmesine rağmen, **erken çocukluk hizmetlerine ayrılan yatırımların çok sınırlı kaldığına ve çok paydaşlı bir anlayıştan uzak olduğuna** dikkat çekiliyor.* Fakat bilhassa da kriz durumlarında ve acil koşullarda çocukların gelişimi, korunması, iyi olma halleri ve eğitimlerinin önceliklendirilebilmesi için **tüm paydaşların katılımını** içeren; **yerel ve merkezi yönetimler**

arasında koordinasyon ve iş birliği sağlayan, buna **uygun politikalar** üretilmesini de kolaylaştıran **etkili bir eylem planının** bulunması önem arz ediyor. Burada, kriz ve afet durumları yaşandıktan sonra kurulacak koordinasyon sistemleri kadar, bu olumsuz durumlar yaşanmadan önce hazırlıklı olmanın ve erken çocukluk hizmetlerini afet yönetiminin temel bir parçası haline getirmenin de akılda tutulması gerekiyor. Bu bağlamda afet ve acil durumlara hazırlık planları yapılırken yalnızca temel ihtiyaçların karşılanması bakımından değil; **erken çocukluk gelişimini destekleyen çevresel, psikolojik, sosyal ve bilişsel faktörleri de kapsayan, çocukların yaş gruplarına ve gelişim alanlarına uygun, bu gelişim alanlarını destekleyecek mekân tasarımları, materyaller ve eğitim programlarını içeren, sistematik ve sürdürülebilir hizmetler** tasarlanması; gerek bölgeyi gerekse de o bölgede yaşayan

Kriz ve afet durumları yaşandıktan sonra kurulacak koordinasyon sistemleri kadar, bu olumsuz durumlar yaşanmadan önce hazırlıklı olmanın ve erken çocukluk hizmetlerini afet yönetiminin temel bir parçası haline getirmenin de akılda tutulması gerekiyor.

çocukları daha iyi tespit edebilecek **yerel yönetimlerle iş birliklerinin** güçlendirilmesi; kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler gibi önemli aktörleri bir araya getirecek **çok sektörlü ve iyi yapılandırılmış yaklaşımların** benimsenmesi gibi iyileştirilmesi gereken eylem alanları olduğu görülüyor. Dahası, sunulacak bu hizmetler için **standartların belirlenmesinin** ve ilgili uzmanların ve tarafların da bu standartlara uygun şekilde **mesleki olarak donanım kazanmalarının sağlanmasının** da çok önemli olduğu değerlendiriliyor.

Tüm bunlardan hareketle, tam 30 yıldır her çocuğun mutlu, güvende, sağlıklı ve öğreniyor olması için çalışmalarına devam eden Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) olarak 20 Nisan 2024 Cumartesi günü Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Kongre Merkezi'nde **Afet ve Krizler Çağında Çocuk Olmak** başlıklı bir çalıştay gerçekleştirdik. Bu çalıştayın amacı, afet ve kriz durumlarında **çocukların korunabilmesi, gelişimlerinin**

Kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler gibi önemli aktörleri bir araya getirecek çok sektörlü ve iyi yapılandırılmış yaklaşımların benimsenmesi gerekmektedir.

sürdürülebilmesi, eğitim öğretim faaliyetlerinin devam edebilmesi ve çocukların iyi olma halleri ve gelişimleri üzerinde doğrudan etkili olan **ebeveynlerinin de desteklenebilmesi** gibi önemli konularda, ilgili paydaşlarla değerlendirmeler yapabilmek ve gelecekteki durumlara rehberlik edecek bütüncül bir yaklaşım oluşturabilmektir.

Afet ve Krizler Çağında Çocuk Olmay Çalıştayı Ana Konuşma: Kriz ve Afetlere Bütüncül Bakmak

Prof. Dr. Serra Müderrisoğlu

Bu çalıştayda, Hatay Valisi Sayın Mustafa Masatlı ve Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Bakan Yardımcısı Sayın Leman Yenigün'ün açılış konuşmalarının ardından ana konuşmacı olarak yer alan **Prof. Dr. Serra Müderrisoğlu**, yaptığı konuşmada **afet ve krizlerin küresel anlamda artık nasıl ele alındığını ve bu durumların çocukların**

ve ebeveynlerinin iyi olma halini nasıl etkilediğini tartıştı. Bu bağlamda, afet ve krizlerin yaşandıktan sonra bir acil durum olarak ele alınmasından ziyade; **bu olaylar meydana gelmeden önce hem toplumun kırılganlıklarının ve ihtiyaçlarının hem de mevcut kaynakların, ön hazırlıkların ve koordinasyon çalışmalarının önceliklendirildiği bütüncül bir yaklaşımın** önemini vurguladı. Bu konudaki ihtiyaçların karşılanması ve risklerin azaltılmasının yalnızca kurumların sorumluluğunda olmadığını, bunun **toplumun tabanına yayılmış bir dayanıklılık artırma çalışması** haline getirilmesinin ve bu yöndeki çalışmaların da **ülkelerin sürdürülebilir kalkınma planları kapsamına dâhil edilmesinin** gerekliliğini ifade etti.

Afet ve krizler meydana gelmeden önce hem toplumun kırılganlıklarının ve ihtiyaçlarının hem de mevcut kaynakların, ön hazırlıkların ve koordinasyon çalışmalarının önceliklendirildiği bütüncül bir yaklaşım çok önemlidir.

Tüm bunlara ek olarak, **iyi olma halinin çocukların hem bugünkü gelişimleri hem de gelecekteki yaşamları üzerinde büyük etkileri olduğunu** vurgulayarak afet ve kriz planlarının bu bağlamda geliştirilmesi gerektiğinin altını çizdi. Bu kapsamda, **çocuklar ve aileler üzerinde olumsuz etkiler yaratabilecek çok çeşitli faktörlerin göz önüne alınmasından ve hem çocukların hem de ailelerin dayanıklılık kapasitelerinin artırılmasından** bahsetti. Çocukların iyi olma halini etkileyenler arasında, yaşadıkları çevre ve mahalle, okudukları okul gibi ortamlarda kendilerini **güvende hissedip hissetmemelerinin;** ebeveynleri, kardeşleri, akranları, öğretmenleri ve çevrelerindeki diğer yetişkinlerle **olumlu ilişkiler kurup kurmamalarının** ve çocukların **kendilerine, yaşamlarına ve geleceklerine dair algılarının** temel etmenler arasında olduğunu açıkladı. Son olarak, bu kapsayıcı ve bütüncül yaklaşımların geliştirilmesi için **devlet kurumlarının, sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin, akademisyenlerin ve alanda çalışan uzmanların iş birliğinin ve birlikte çalışma ilkelerinin ve yöntemlerinin önceden planlanmasının** çok önemli olduğunu vurguladı.

PANEL:

Afet ve Krizlerde Çocuk Odaklılık

Açılış konuşması sonrasında yer alan **“Afet ve Krizlerde Çocuk Odaklılık”** başlıklı panel farklı alanlarda saha deneyimi ve uzmanlığı bulunan aşağıdaki konuşmacılarla gerçekleştirildi:

- İstanbul Bilgi Üniversitesi Travma ve Afet Uygulamalı Ruh Sağlığı Programı Öğretim Üyesi **Prof. Dr. Işık Karakaya**,
- Anne Çocuk Eğitim Vakfı Genel Müdürü **Senem Başyurt**,
- Tohum Otizm Vakfı Genel Müdürü **Burçak Karakaya**,
- Sosyal Gelişim ve Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM) Al Farah Aile ve Çocuk Destek Merkezleri Programı Koordinatörü **Safa Karataş**.

Afet ve kriz durumlarında neden çocuk ve çocukluğun ayrı bir konu olarak ele alınması gerekiyor?

Anne Çocuk Eğitim Vakfı Kurumsal İş Birlikleri ve Savunu Birimi Direktörü Hasan Deniz, panel yöneticisi olarak panelistlere öncelikle **“Afet ve kriz durumlarında neden çocuk ve çocukluğun ayrı bir konu olarak ele alınması gerekiyor?”** sorusunu yöneltti. Bu bağlamda, çocukların travmatik deneyimlere karşı daha hassas ve kırılgan oldukları, bu deneyimlerle baş etme becerileri olmadığı için ruhsal ve gelişimsel sorunlarla tepki verdikleri ve bu gibi durumlarda gelişim, sağlık, eğitim, beslenme, korunma gibi kendilerine özgü ihtiyaçlarının olduğu konuşuldu.

Akabinde, panelistlerin her birine kendi uzmanlık alanlarına dair birer soru yöneltildi. Bu bağlamda Prof. Dr. Işık Karakaya, **bir travma etkeni olarak afet ve krizlerin çocukluk çağı üzerindeki etkilerinden** bahsetti. Bu bağlamda

çocukların erken dönemlerden itibaren afet ve kriz gibi zorlayıcı durumlara maruz kalmalarının tüm gelişim alanlarını, kimlik edinmelerini, kendilik hislerinin oluşmasını olumsuz etkilediğini vurguladı. Bilhassa temel güven duygusunun kaybolmasıyla çocuklarda hayata ve geleceğe yönelik umutsuzluk hislerinin ortaya çıktığını belirtti.

Safa Karataş, **afet ve kriz durumlarında kesintiye uğrayan eğitim faaliyetlerinin hızlıca yeniden sağlanması** için neler yapılması gerektiğine değindi. Bu konuda, eğitim dışında kalmış çocuklar için örgün eğitimi destekleme çalışmalarının yanında yaygın eğitim çalışmalarının önemini vurguladı.

Senem Başyurt, kriz ve afet durumlarında özellikle de **erken çocukluk dönemine yönelik alınması gereken önlemler ve atılması gereken adımlar** hakkında konuştu. Bu doğrultuda, kriz ve afet durumlarının ilk aşaması olan arama kurtarma ve insani yardım faaliyetlerinden geçici barınma alanlarının oluşturulmasına ve daha sonra uzun dönemli hizmetlere kadar tüm aşamaların, kritik gelişim süreçlerinin bulunduğu ve kayıpların telafi edilemediği erken çocukluk dönemi dikkate alınarak planlanmasının altını çizdi.

Son olarak Burçak Karakaya ise **afet ve kriz durumlarına özel ihtiyaçları olan çocukları da önceliklendiren bir bakış açısı** getirdi. Özel gereksinimli çocuklar için eğitimin hayata uyum sağlayabilmeleri, temel yaşam ve kendilerini ifade etme becerilerini kazanabilmeleri için ne kadar kritik olduğundan bahsetti. Bu nedenle afet ve kriz durumlarında hem özel gereksinimli çocuklar hem de genel olarak tüm çocuklar için en öncelikli konulardan birinin eğitim öğretim faaliyetlerinin kesintisiz olarak sürdürülebilmesi olduğunu vurguladı. Ayrıca, özel gereksinimli çocukların ihtiyaç duydukları cihazlar ya da ilaçların da hızlıca karşılanması gerektiğine değindi.

ATÖLYELER:

Çalıştay kapsamında son olarak aşağıdaki temel başlıklara odaklanan dört atölye çalışması gerçekleştirildi ve atölyeler alandaki akademisyenler ve uzmanlar tarafından yürütüldü:

• **Afetlerde Çocuğun İyi Olma Hali ve Çocuk Koruma** başlıklı atölyeye **Prof. Dr. Serra Müderrisoğlu**,

• **Afetlerde Gelişim Devam Ediyor** başlıklı atölyeye **Doç. Dr. Zeynep Berna Erdiller Yatmaz**,

• **Afetlerde Eğitim Öğretim** başlıklı atölyeye **Doç. Dr. İbrahim Hakkı Acar**,

• **Afetlerde Ebeveynlik Becerileri** başlıklı atölyeye **Klinik Psikolog Serkan Kahyaoğlu** kolaylaştırıcılık yaptı.

Bu atölyelere hem AFAD, Kızılay, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gibi kurumların çalışanları hem de Suna'nın Kızları, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı, Habitat Derneği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Öğretmen Ağı gibi sivil toplum kuruluşlarının üyeleri katıldı.

1. Afetlerde Çocuğun İyi Olma Hali ve Çocuk Koruma

Atölye Kolaylaştırıcısı: Prof. Dr. Serra Müderrisoğlu

Çocuğun iyi olma hali; fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal açıdan iyi hissetmesinin yanı sıra, bakımı ve ihtiyaçlarının karşılanması, sağlığının yerinde olması, yaşamını ve gelişimini destekleyecek fiziksel çevre ve uyaranlara sahip olması gibi farklı boyutları kapsar. Afetler ve krizler de iyi olma halini destekleyen bu boyutların sekteye uğramasına, tamamen ortadan kalkmasına ya da bozulmasına neden olur. Dolayısıyla, **afetlerde çocuğu önceleyecek bir bakış açısına sahip olmak** için öncelikle çocuğun iyi olma halini etkileyen faktörleri ve bunlar için yapılması gerekenleri düşünmek önemlidir. İşte bu atölyede, grupla birlikte ilk olarak **çocuğun iyi olma halini etkileyen ya da sekteye uğratan faktörler** şu şekilde listelendi:

- Yaşam alanlarında çocuklar için her zaman kişisel odalar ve **özel alanların sağlanamaması**; normalden çok daha kalabalık alanlarda yaşama geçilmiş olması ve bununla ilişkili olarak **çocukların mahremiyetlerinin kaybolması**
- Aile yapısındaki **dinamiklerin olumsuz hale gelmesi**
- **Temel ihtiyaçların** giderilmesinde yaşanan aksaklıklar ve altyapı sorunları
- **Rutinlerin** ortadan kaybolması
- Travma kaynaklı **kaygıların çocukların iyi olma hallerini, gelişimlerini ve öğrenmelerini olumsuz etkilemesi**

- Yaşam alanlarında yapılan etkinlikler ve faaliyetlere çocukların topluca dâhil edilmesi, bundan kaynaklı olarak **çocukların seçim haklarının ve katılımlarının korunamaması**

- Çocukların, aile üyelerinin yanı sıra arkadaşlarından da kayıplar yaşamaları ve **yas süreçlerini tamamlayamamaları**

- Travmaya bağlı olarak **gelişim alanlarında gerilemeler** yaşanması

- Çocuklarda **geleceğe yönelik umutsuzluk** ve olumsuz tutumların görülmesi

- Çocuklar arasında yaşanan **akran zorbalıklarının artması**

- **Çocuk işçiliğinin** ya da **ev içi işlerin ve bakım sorumluluğunun artması**

Ardından, bu olumsuz faktörlerin etkilerinin giderilmesi için hangi adımların atılabileceği ve hizmetlerin sunulabileceği konuşuldu. Bu kapsamda katılımcılar, atölye süresi dâhilinde yukarıda bahsedilen tüm faktörleri tartışamamış olsalar da

aşağıdaki öneriler sunuldu:

- Her şeyden önce, **fiziksel imkânların iyileştirilmesi** üzerinde duruldu.

- En çok vurgulanan önerilerden biri, gerek mahremiyet ve çocuğun özel alanının korunması gerek diğer ebeveynlik becerileri konusunda **ebeveynlere düzenli ve kapsamlı eğitimler** verilmesi oldu.

- Benzer şekilde, yine çocukların mahremiyetleri, çocuklarla etkileşim ve hediye verme gibi konularda gözlemlenen sorunlar nedeniyle **sahadaki uzmanlar ve gönüllülere de çocuklarla etkileşim ve iletişim konularında temel bir eğitim** verilmesine ihtiyaç olduğu vurgulandı.

- Ayrıca, hem daha erken yaşlarda hem de ergenlik döneminde çocuklara **okullarda mahremiyet, bedeni tanıma, kişisel sınırlar** gibi konularda eğitimler verilmesinin gereğinin altı çizildi.

- Çocuğun iyi olma halini koruyan ve artıran, rutinlerine geri dönmelerini sağlayan en önemli faktörlerden biri olarak **örgün eğitime hızlıca geri dönülmesinin** önemli olduğu söylendi. Buna ek olarak, bilhassa da erken çocukluk dönemine yönelik kamu ya da sivil toplum eliyle sunulan, **örgün eğitim dışında programlar ve faaliyetler** uygulayan **merkez ve kurumların** önemi vurgulandı.

- Uygulanan eğitim programlarında ve gerçekleştirilen faaliyetlerde çocukların **yaş grupları ve gelişim dönemlerine dikkat edilmesi**, bu programların hazırlık süreçlerine **çocuk katılımının sağlanması** ve çocukların sürece dâhil edilmesi belirtildi.

- Bunun dışında çocukların iyi olma halinin korunması için en kritik önerilerden biri olarak **güvenli alanların artırılması**, yaşam alanlarındaki sorunların belirlenebilmesi için **kapsamlı tespit mekanizmalarının geliştirilmesi** ve bu alanların hem barınma dışındaki diğer sosyalleşme ihtiyaçları için hem de özel ihtiyaçları bulunan, farklı kültürlerden ve etnik kökenlerden gelenler için **kapsayıcı olması** gerektiği vurgulandı.

Tüm bu hizmetler için **ebeveynleri bilinçlendirmeye yönelik çalışmaların artırılması** ve bunun için de **kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları arasında güçlü iş birlikleri** olması gerektiği vurgulandı. Bu iş birliklerinin daha somutlaştırılması ve sistematik hale getirilebilmesi için **Türkiye Afet Müdahale Planı'nda rol ve sorumluluk tanımlarının daha kapsamlı ve somut biçimde yapılabileceği** önerisinde bulunuldu.

Kriz ve afet alanlarında çocukların gelişimini destekleyecek, önceden hazırlanmış, bilimsel temelli ve uzun süreli programların hayata geçirilmesi son derece önemlidir.

2. Afetlerde Gelişim Devam Ediyor

Atölye Kolaylaştırıcısı: Doç. Dr. Zeynep Berna Erdiller Yatmaz

Çocuğun gelişiminde, belirli davranışların ya da becerilerin kazanıldığı ve bu kazanımlara daha eğilimli olan önemli evreler, kritik dönemler vardır. **Bu kritik dönemlerde bu davranışların veya becerilerin edinilemediği durumlarda gelişim sekteye uğrayabilir ve bunun ilerleyen yıllarda telafisi güç olabilir.** Bu bağlamda afet ve kriz dönemlerinde bile gelişimin devam ettiğinin, çocuk gelişimindeki bu kritik dönemlerin askıya alınamadığının, **afet ve krizlerin getirdiği travmayla birlikte yaşanan gelişim kayıplarının telafisinin normalden de zor olacağının akılda tutulması önemlidir.** Bu sebeple bu atölyede ilk olarak kriz ve afet durumlarında çocukların gelişimlerini tehdit eden unsurlar şu şekilde belirlendi:

- Korku
- Özgüven eksikliği
- Savunmasızlık
- Başa çıkma becerilerinin zayıf olması
- Günlük rutinlerini devam ettirememeleri
- Temel ihtiyaçların karşılanmaması

Bununla birlikte, **çocukları bu kadar kırılgan olarak düşünmememiz gerektiği**, böyle düşündüğümüzde tamamen yetişkinlerin kararlarına bırakıldıkları söylendi. Çocukları dayanıklı kılanın afet ve kriz zamanlarında **yetişkinlerin aldığı önlemler** olduğu

vurgulandı. Çocukların kırılganlıklarının sadece doğalarından ve gelişim dönemlerinden kaynaklanmadığı, toplumun onların ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeterince adım atıp atmadığının da çok önemli olduğu belirtildi.

Gelişimi olumsuz etkileyen bu faktörler bağlamında aşağıdaki öneriler sunuldu:

- Çocuğun gelişiminde aile çok önemli olsa da **okul ya da benzer kurumların da (kreş, çocuk merkezleri gibi) bu konudaki kritik rolünün** altı çizildi ve okulun eğitimin yanı sıra sunduğu **arkadaşlık, oyun fırsatları, kuralları öğrenme, iş birliği yapma, başkalarına karşı empati geliştirme** gibi becerilerin gelişim açısından çok önemli olduğu belirtildi. Bu sebeple diğer atölyeye benzer şekilde örgün eğitimin yeniden tesisinin önemi hatırlatıldı.

- Ayrıca yaşam alanlarında **mahalle kültürünün geri getirilebilmesinin** de çocukların akranlarıyla vakit geçirmesini ve oyun yoluyla gelişimlerinin desteklenmesini sağlayacağı konuşuldu. Bu bağlamda, **aileler ve yetişkinler arası dayanışmanın** ve iyi ilişkilerin çocukların da iyi olma halleri üzerinde olumlu bir etki yarattığı vurgulandı.

- Benzer şekilde, **gerek çocukların gerekse de kadınların sosyalleşebilmeleri için güvenli ortamların** sağlanmasının önemi vurgulandı. Bu güvenli alanların oluşturulmasında **hem çocukların hem de ailelerinin katılımı ve söz hakkı** olması gerektiği belirtildi.

- Ek olarak, çocuklara **spor faaliyetleri** için uygun ekipman, alan, kaynak ve uzman kişiler sağlanması gerektiği açıklandı. Aynı şekilde, **ebeveynlerle birleştirici aktiviteler** de planlanması gerektiği söylendi.

Çocuğun gelişiminde aile çok önemli olsa da okul ya da kreş ve çocuk merkezleri gibi benzer kurumların da bu konuda çok temel bir rolü vardır.

- Çocukların bu süreçte gerek kriz ve afet durumlarına gerekse yaşanan kayıplara ilişkin **gelişim düzeylerine uygun bilgi alma ihtiyaçlarının karşılanması** gerektiği üzerinde duruldu.

- **Sağlık personeline çocuk gelişimi ve eğitimi hakkında eğitimler** verilmesi gerektiği; alanda çalışan uzmanlara ve yaşayan yetişkinlere de **çocuk mahremiyeti eğitimleri** verilmesi gerektiği vurgulandı.

- Çocuklara yönelik eğitim ve sosyal içerikli programlara **katılmayan çocukların dâhil edilmesi** için alternatif yöntemler geliştirilmesi, **özellikle de dezavantajlı gruplardan çocukların hedeflenmesi** gerektiği konuşuldu.

- Deprem bölgesinde eğitimin sürdürülebilmesi için **eğitim kurumlarının çocukların yoğun olduğu alanlara açılması**, bu kurumlarda çalışmanın **hem öğretmenler hem de diğer hizmet verenler için daha cazip hale getirilmesi** konuşuldu.

- Çocuklarla etkileşimin daha sistematik ve güvenli ilerleyebilmesi adına **sivil toplum kuruluşlarının gönüllüleri için bir kayıt sistemi oluşturması** ve bunun standart hale getirilmesi gereği belirtildi.

- **Türkiye Afet ve Müdahale Planı'nın** çocuklara yönelik hizmetler ve servisler bakımından daha işlevsel hale getirilmesinin önemi vurgulandı.

Deprem bölgesinde eğitimin sürdürülebilmesi için eğitim kurumlarının çocukların yoğun olduğu alanlara açılması, bu kurumlarda çalışmanın hem öğretmenler hem de diğer hizmet verenler için daha cazip hale getirilmesi gerekmektedir.

Sağlık personeline, ailelere ve sahadaki tüm sosyal çalışmacılara çocuk gelişimi, eğitimi ve mahremiyeti hakkında bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.

3. Afetlerde Eğitim ve Öğretim

Atölye Kolaylaştırıcısı: Doç. Dr. İbrahim Hakkı Acar

Özellikle de **erken çocukluk döneminde okulun ve eğitim öğretim faaliyetlerinin işlevleri akademik kazanımların çok ötesine geçmektedir.** Okullar; farklı sosyoekonomik koşullara sahip çocuklar için eşit bir ortam yaratılması, çocukların sosyalleşmesi, arkadaşlık ilişkileri geliştirmesi, farklılıklara saygı duymayı öğrenmesi, yardımlaşma, iş birliği, başkalarının haklarına saygı gösterme şeklindeki toplumsal öğretileri edinmesi gibi pek çok önemli kazanım için birincil kaynaklardandır. Gerek bu sebeplerden dolayı gerekse de çocukların hayatındaki rutinlerin hızlıca geri getirilebilmesi için **afet ve kriz durumlarında eğitim öğretimi mümkün olduğunca kesintisiz devam ettirebilmek büyük önem kazanmaktadır.** Bu

atölyede, eğitim öğretim faaliyetlerinin kesintiye uğramasının getirdiği şu gibi olumsuz sonuçlara değinildi:

- Çocukların gelişimlerini ve iyi olma hallerini yakından ilgilendiren **normallik ve rutinlerin** ortadan kalkması
- Okulun çeşitli riskler ve zararlı alışkanlıklar açısından sunduğu **güvenli ortamın** kaybolması
- Çocukların **eğitim ve gelişim ihtiyaçlarının** karşılanmasında yaşanan aksamalar
- Okul ortamının eğitim faaliyetleri dışında sunduğu **sosyal destek sistemlerinden, sosyalleşme fırsatlarından** mahrum kalınması

- Okul dışındaki işlevsiz ortamlarda **çocukların yeteneklerini geliştirememeleri**

- Okul dışında kalan çocukların **uyaran eksikliğine** maruz kalmaları

- Gelişim ve eğitim arasındaki **destekleyici ilişkinin yok olması**

Ardından, afet ve kriz durumlarında eğitim öğretim faaliyetlerinin kesintisiz olarak sürdürülmesi için aşağıdaki önerilerde bulunuldu:

- Geçici barınma alanlarında **yerleşim planları** yapılırken ilk ele alınan konulardan birinin **okul mekânları** olması ve bu mekânların kurulmasına aciliyet verilmesi

- Afet ve kriz durumlarına uyarlanabilen **esnek eğitim müfredatlarının** hazırlanması

- Ailelerinin **çocukların okula devamlarına özen** göstermeleri

- Krizlerden önce **risk analizleri** yapılması ve her türden kriz için **eğitim modüllerinin** geliştirilmesi

- Okullarda **acil durumlarda toplanma** gibi eğitim planlamalarının yapılması

- Müfredatlara, çocukların iyi oluşlarını artıracak ve kaygılarını hafifletebilecek **sanat eğitimlerinin** dâhil edilmesi

- Eğitim öğretim faaliyetlerinde **bireysel farklılıkların** dikkate alınması

- Kamu kurumları arasında **koordinasyonun güçlendirilmesi** ve bürokrasinin daha sistematik işlemesinin sağlanması

Bu hizmetlerin sağlanabilmesine yönelik etkili koordinasyon ve iş birliği kurulması adına aşağıdakiler vurgulandı:

- Etkili bir koordinasyon için **kurumlar arası veri paylaşımının** sistematik biçimde sürdürülmesi

Çocuğun iyi olma halini koruyan ve artıran, rutinlerine geri dönmelerini sağlayan en önemli faktörlerden biri örgün eğitime hızlıca geri dönülmesidir.

- Kurumlar arası koordinasyon için **ortak saha çalışmalarının** yapılması, bu çalışmaların ve çıktılarının paylaşılması ve bu saha çalışmaları için yeterli uzman ve zaman ayrılması

- **Kültüre duyarlı müdahale planlarının** hazırlanması

- Hem **ihtiyaçların** hem de sivil toplum kuruluşlarıyla kamu kurumları arasındaki iş birliğinde yaşanan **aksaklıkların** tespiti için **etkili mekanizmaların** yürütülmesi

- Aynı alanda çalışan sivil toplum kuruluşları arasında etkili bir **koordinasyon sisteminin** kurulması

Kamu kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler arasındaki koordinasyon ve iş birliği, afet alanlarındaki tüm çocuklara yönelik bütüncül hizmetler sağlamak için hayati derecede önemlidir.

4. Afetlerde Ebeveynlik Becerileri

Atölye Kolaylaştırıcısı: Klinik Psikolog Serkan Kahyaoğlu

Afet ve kriz durumları hangi yaştan olursa olsun her insanı derinden etkiler. Bu bağlamda **ebeveynler kendi acılarını, travmalarını ve yas duygularını yaşamaya çalışırken, çocuklarına nasıl yaklaşmaları gerektiğini bilemeyebilirler.**

Oysa ebeveynin gerek afet ve kriz durumlarını açıklama biçimi gerekse bu durumlar karşısında gösterdiği tepkiler ve tutumları, çocukların da bu olumsuz durumları nasıl deneyimleyeceğini doğrudan şekillendirir. Dolayısıyla bu durumlarda hem kendi iyi oluşları hem de çocuklarının gelişimine destek sunmaya devam edebilmeleri için ebeveynlerin de desteklenmesi büyük önem arz eder. Bu bağlamda bu atölyede afet ve kriz durumlarının ebeveynlik becerileri üzerinde yarattığı olumsuz etkiler şu şekilde belirlendi:

- Afet ve kriz durumlarında çocukları korumaları, onlara güvenli ortamlar sunup duygusal destek vermeleri beklenen **ebeveynlerin de aynı zorlu duygu ve deneyimleri yaşıyor olması**
- Bu durumların yol açtığı yaşamsal zorluklar ve gereklilikler nedeniyle **çocuğa gösterilen ilgi ve dikkatin azalabilmesi**
- Ebeveynleri de yas tutan, olumsuz duygular içinde olan çocukların kendi başlarına kalarak afet ve krizlerin yarattığı **travmayla baş etmekte zorlanması**

- Ebeveynlerin yaşadıkları travma sonucunda zaman zaman çocuklara verdikleri **ani ve aşırı tepkiler, bağırma, korku, içe kapanma** ya da **ilgisizlik** gibi durumların çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri

Ardından, afet ve kriz durumlarında ebeveynlik becerilerini geliştirmek için şu öneriler sunuldu:

- Afet durumlarında ebeveynlerin çocuklarını desteklemelerine yönelik **bilimsel temelli ebeveyn destek programlarının** yaygınlaştırılması
- Ebeveynlerin çocuklarıyla **birlikte vakit geçirebileceği güvenli merkez ve mekânların** artırılması
- Gerek örgün eğitimde gerekse de örgün eğitim dışında uygulamalar sunan **çocuk ve aile merkezlerinde aileyle kurulan iş birliğinin güçlendirilmesi**
- Ebeveynlerin kendi iyi oluşlarını ve psikolojik sağlamlıklarını koruyup artırebilmelerine yönelik **psikolojik destek hizmetlerinin** yaygınlaştırılması

- Konteyner kentlerde **ebeveynlerin sosyal hayata katılarak kendi iyi oluş hallerini desteklemeleri** (kadın kooperatifleri, öğrenme alanları vb.)
- Özellikle annelerin iş gücüne katılabilmeleri ve yeniden sosyal hayatlarına dönebilmeleri için **kreşler ve gündüz bakım evlerinin** sayılarının artırılması

Afet durumlarında ebeveynlerin çocuklarını desteklemelerine yönelik bilimsel temelli ebeveyn destek programlarının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

SONUÇ

Çocuklar, afet ve kriz durumlarını yetişkinler gibi algılayıp deneyimleyemedikleri için depremlerde en **olumsuz etkilerle karşılaşan grupların** başında geliyor. Bu olumsuz etkiler, özellikle de gelişimin temellerinin atıldığı erken çocukluk döneminde fiziksel, sosyal, psikolojik ve bilişsel **gelişim alanlarında önemli gerileme ve bozulmalara** yol açıyor. Üstelik bu gelişim dönemlerinde yaşanan kayıpların ileriki yıllarda **telaflı edilmesinin de çok zor olduğu ve hatta bazen hiç telafı edilemeyeceği** biliniyor. UNICEF'in 6 Şubat 2024 tarihinde, depremin birinci yılının ardından bölgenin durumuna ilişkin yayımladığı yazıda, **depremin etkilerinin çok sayıda çocuk üzerinde olumsuz etkilerini sürdürmeye devam ettiği** vurgulanıyor.^{xi}

Bu bilgiler ışığında bu çalıştay boyunca gerçekleştirilen konuşmalar, panel ve atölyelerde ortaya çıkan öneriler aşağıda özetlenmiştir:

- Afet ve kriz dönemleri yaşanmadan önce, **bilimsel bilgiler** ve ilgili alan uzmanlarının öneri ve deneyimleri ışığında hazırlanmış, **çok sektörlü ve çok paydaşlı iş birliklerini** içeren, herkesin görevinin ve yapılması gerekenlerin iyi tanımlandığı **kapsayıcı planların ve koordinasyon süreçlerinin** oluşturulması
- Sahada çalışan sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları, üniversiteler ve diğer paydaşlar arasında etkili bir **ortak çalışma yürütülebilmesi için şeffaf şekilde veri ve bilgi paylaşımının olduğu sistemler** kurulması
- Çocukların gelişim alanlarının desteklenmesi, rutinlerinin korunması, akademik becerilerinin yanı sıra arkadaşlık ilişkileri, sosyalleşme ve kültürlenme gibi ihtiyaçlarının da karşılanması açısından en kritik araçlardan olan **eğitim öğretim faaliyetlerinin sürdürülebilmesi** için her türlü önlemin alınması ve adımın atılması
- Çocuklar, aileleri ve diğer yetişkinler için yalnızca temel fiziksel ihtiyaçlarına yönelik değil, aynı zamanda **sosyalleşme, kaliteli zaman geçirme, korunma, yeniden rutin oluşturma, güvende hissetme, iyi olma gibi duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarını da karşılayabilecekleri güvenli alanların** geçici barınma bölgelerinde yaygınlaştırılması

- Özellikle erken çocukluk dönemindeki çocuklara yönelik alanın bilimsel verileri ışığında yapılandırılmış **uzun süreli, farklı gelişim alanlarının desteklenmesine yönelik program ve içeriklerin önceden hazırlanmış olması ve uygulanması**
- Gerek acil durumların öncesinde yapılan hazırlık ve eylem planlarında gerekse de bu gibi durumlar sırasında ve sonrasında atılan adımlarda **erken çocukluk döneminin ve çocukların kendilerine has eğitim, sağlık, gelişim, korunma ve destek ihtiyaçlarının önceliklendirilmesi ve bu hizmetleri sunacak uzmanların da ilgili becerilerle donatılması.**

Özellikle erken çocukluk dönemindeki çocuklara yönelik alanın bilimsel verileri ışığında yapılandırılmış uzun süreli, farklı gelişim alanlarının desteklenmesine yönelik program ve içeriklerin önceden hazırlanmış olması ve uygulanması önemlidir.

Kaynakça

ⁱ AFAD. (2023). 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan (Kahramanmaraş) Mw: 7.7 – Mw: 7.6 depremleri raporu. deprem.afad.gov.tr adresinden erişildi.

ⁱⁱ İltir, M. (2024). 6 Şubat depremlerinden şehirlerin nüfusu nasıl etkilendi? <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/6-subat-depremlerinden-sehirlerin-nufusu-nasil-etkilendi> adresinden erişildi.

ⁱⁱⁱ UNICEF. (2023). UNICEF: Yıkıcı depremlerin birinci haftasında, milyonlarca çocuk acil insani yardıma ihtiyaç duyuyor. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCtenleri/unicef-y%C4%B1k%C4%B1c%C4%B1-depremlerin-birinci-haftas%C4%B1nda-milyonlarca-%C3%A7ocuk-acil-insani-yard%C4%B1ma> adresinden erişildi.

^{iv} Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2023). Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu. <https://www.sbb.gov.tr/2023-kahramanmaras-ve-hatay-depremleri-raporu/> adresinden erişildi.

^v Save the Children. (2015). Protecting children in emergencies: A guide for parks and recreation professionals. <https://www.savethechildren.org/content/dam/usa/reports/emergency-prep/GRGS-PARKS-REC-GUIDE.PDF> adresinden erişildi.

^{vi} UNICEF. (t.y.). Guidance on protecting children who have been affected by the earthquakes in Türkiye. <https://www.unicef.org/turkiye/en/guidance-protecting-children-who-have-been-affected-earthquakes-t%C3%BCrkiye> adresinden erişildi.

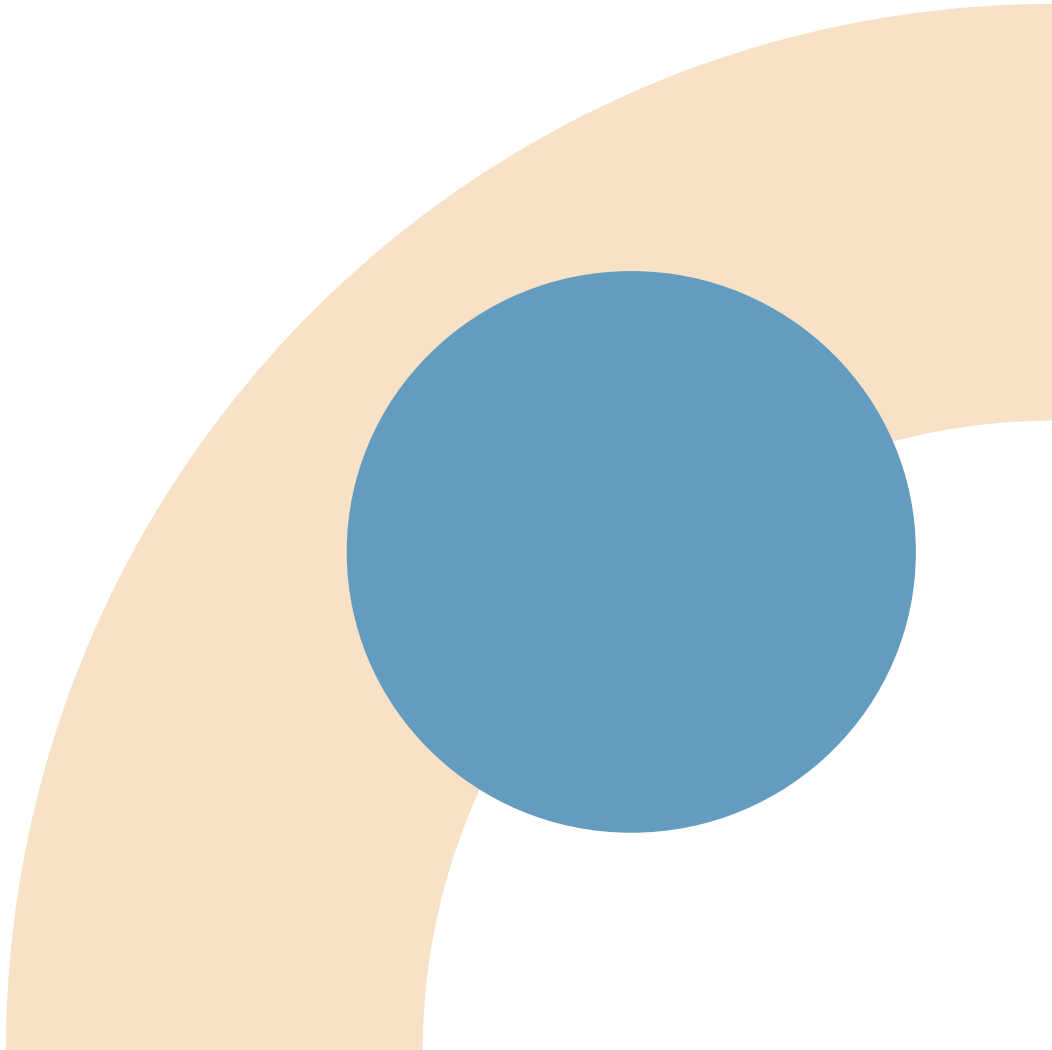
^{vii} Anne Çocuk Eğitim Vakfı [AÇEV]. (t.y.). Erken çocukluk bakımı ve eğitiminin (EÇBE) önemi. <https://www.acevokuloncesi.org/egitim-program/okul-oncesi-egitim-programi/erken-cocukluk-bakimi-ve-egitimi-nin-ecbe-onemi/> adresinden erişildi.

^{viii} UNICEF. (t.y.). Erken çocukluk gelişimi (EÇG). <https://www.unicef.org/turkiye/erken-%C3%A7ocukluk-geli%C5%9Fimi-e%C3%A7g> adresinden erişildi.

^{ix} Harvard Üniversitesi Gelişen Çocuk Merkezi. (t.y.). Toxic stress. <https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/toxic-stress/> adresinden erişildi.

^x International Step by Step Association [ISSA]. (2023). The ISSA Network Advantage. <https://www.issa.nl/content/issa-network-advantage-prioritizing-young-childrens-development-emergencies> adresinden erişildi.

^{xi} UNICEF. (2024). Türkiye ve Suriye'yi Etkileyen Deprem'in 1. Yılı. <https://www.unicefturk.org/yazi/depremin-1-yili#:~:text=UNICEF%2C%202024%20y%C4%B1n%C4%B1nda%2C%20savunma%C4%B1z%20durumdaki,hayat%C4%B1n%C4%B1%20bir%20anda%20alt%C3%BCst%20etti> adresinden erişildi.

AÇEV MERKEZ

Merkez Mah. Cendere Cad. No:22 Kat:7
Kağıthane / İSTANBUL

Telefon: +90 (212) 213 42 20

E-posta: acev@acev.org